

TEMATİK ARKEOLOJİ SEMPOZYUMU 5

ARKEOLOJİ'DE RİTÜEL VE TOPLUM

BİLDİRİ ÖZETLERİ

ODTÜ

ODTÜ
ARKEOLOJİ MÜZESİ

Tematik Arkeoloji Sempozyumları

Türkiye arkeolojisinde eksikliği hissedilen kavram, kuram ve yöntemlerin incelenerek tartışıldığı Tematik Arkeoloji Sempozyumları, 2013 yılından bugüne, her yıl farklı bir üniversitemizde düzenlenmektedir. Toplantıların iki önemli amacı bulunmaktadır. İlk amaç, arkeolojideki güncel kuramsal ve yönetsel gelişmeleri, özel çalışma bağlarımız açısından değerlendirerek tartışmak; ikinci, ancak belki daha da önemli amaç ise, öğrenciler ve ilgili kişilerin faydalanabileceği bir Türkçe yayın serisi hazırlamaktır. Tematik Arkeoloji Sempozyumları, her yıl artan katılımıyla akademik ortamımızı zenginleştirirken, sempozyumların ardından hızla yayın aşamasına getirilen kitaplarımız, araştırmacılar için önemli bir başvuru kaynağı olmuş, birçok üniversitemizde de ders programına girmiştir.

TAS 1 Yerleşim Sistemleri ve Mekan Analizi, 1-2 Şubat 2013, Trakya Üniversitesi
Erdoğu, B. ve Çevik, Ö. (ed.) 2014 Tematik Arkeoloji Serisi I:
Yerleşim Sistemleri ve Mekan Analizi. İstanbul: Ege Yayınları.

TAS 2 Anadolu Arkeolojisinde İletişim Ağı ve Sosyal Organizasyon, 7-8 Şubat 2014,
Bülent Ecevit Üniversitesi
Baysal, A. (ed.) 2015 Tematik Arkeoloji Serisi II: İletişim Ağları ve
Sosyal Organizasyon. İstanbul: Ege Yayınları.

TAS 3 Arkeoloji ve Gösterge Bilim , 18-19 Haziran 2015,
Hitit Üniversitesi / İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü / Urla Belediyesi

TAS 4 Toplamların Çöküşü ve Dönüşüm Süreçleri, 25-26 Şubat 2016,
Ege Üniversitesi

TAS 5 Arkeoloji'de Ritüel ve Toplum, 10-11 Şubat 2017, Orta Doğu Teknik
Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

1. Sunuş	4
2. Sempozyum Programı	9
3. Bildiri Özetleri Ve Konuşmacı Özgeçmişleri	13

Antropoloji'den Arkeoloji'ye Ritüel

Mağara resimlerinden figürinlere, gömü geleneklerinden anıtsal yapılara, süs eşyalarından işlevsel aletlere, zengin bir sembolik imgeleme oluşturduğumuz mekânlar ve bu mekânlarda sergilediğimiz kurallı davranışlar türümüzün en temel davranış özelliklerinden biri. Gerçekten de, ekonomik rasyonaliteyle açıklanamayacak ölçülerde emek ve zamanı, ritüeller için harcıyoruz. Günümüz dünyasının akılcı olarak tanımladığı davranışlardan uzaklığı nedeniyle olsa gerek, geleneksel arkeoloji literatüründe ritüel, inançlarla motive edilen ve sosyo-ekonomik alt yapıyla doğrudan ilişkisi kurulamayan davranışlar olarak anlaşılmaktadır. Bu tür yaklaşımlarda, işlevi anlaşılamayan buluntuların ritüellerle ilişkili kullanıldığı düşünülür ve bu buluntular genellikle sonsuz detaylara saptanabilen tipolojik çalışmaların konusu olur. Ancak, bu "tuhaf" fakat bir o kadar önemli bulguların toplumsal yapıyla ilişkisini kurmaya yönelik kuramsal ve yöntemsel bakış açıları arkeolojinin gündemine bir türlü giremez.

Oysa, 19. Yüzyıldan bu yana, Emilé Durkheim, Victor Turner, Clifford Geertz, Marshall Sahlins, Maurice Bloch, Roy Rappoport, Catherine Bell ve Harvey Whitehouse gibi araştırmacıların katkılarıyla biriken antropoloji literatüründe ritüele, zamanlaması, mekân düzenlemesi ve davranış biçimleri kurallara bağlı olan ve sosyal yapının kurucusu ve dönüştürücüsü bir eylem olarak yaklaşılmıştır. Bu bağlamda ritüel, herkesin aşına olduğu bir sembolik referanslar sistemine atıf yaparak, bireylerin tecrübelerini belli kavramlar ve normlar çerçevesinde anlamalarını sağlayan, böylece ortaklaşmayı kolaylaştıran, bir meta-dil olarak da tanımlanabilir. Mekân, zaman ve bedenleri bağlayan sembolik referansların düzeni, varoluşun içerik ve formuyla ilgili kabul edilebilir bir açıklama sunarken, biraraya gelen bireylerin tüm varlıklar ve tarihsel süreçle ilişkilerini de kurmalarına yardımcı olmaktadır. Bu anlamda ritüel, toplumsal kimlikleri yapılandıran bir sosyal kontrat olarak da görülebilir. Ritüel eylem, toplumsal kuralların meşrulaştırılmasında önemli bir rol oynadığı gibi, çeşitli ölçeklerdeki iktidar ilişkilerinin müzakere edildiği ve sosyal dönüşümün tetiklendiği bir ortam da sunmaktadır. Bu anlamda, ritüeller, bazı grup ve kişilerin iktidarlarını pekiştirmek için kullandığı bir araç; düzene karşı fikirlerin de ortaya konduğu bir söylem alanıdır. Çeşitli nedenlere bağlı olarak karşıt fikirler oluştuğunda, ritüel ve sembolik aktivite yoğunlaşabilmekte, ancak uzlaşma yolu sağlanamazsa, ortak yaşam alanlarının terk edilmesine ve kültürel sürekliliğin yok olmasına varan çözülme ve çöküşler, ekolojik koşullardan bağımsız olarak gözlemlenebilmektedir.

Ekonomik ve inançsal merkezleşmenin ortaya çıktığı toplumlarda, ritüel aktiviteyi "idoller", "tapınaklar", "mezarlıklar" veya "özel mekânlar" bağlamında izole ederek

incelemek nispeten kolay görünmektedir. Ancak, merkezleşmenin görülmediği prehistorik toplumlarda mekânları ve nesnelere, sembolik ve işlevsel olarak ayırmak oldukça zordur. Dolayısıyla, merkezleşmiş toplumlar için kullandığımız kuram ve yöntemleri, prehistorik sosyal dönüşümlerin doğasını anlamak için kullanmak güçleşmektedir. Son dönemin arkeolojik çözümlerinde sıklıkla başvurulan kişilerden biri olan Catherine Bell'in sunduğu "ritüelleştirme" (ritualization) çerçevesi, bu durumu aşmamızı sağlayacak bir yöntem sunmaktadır. Bu yönetime göre, sembolik aktivitenin yoğun olarak görüldüğü, örn. "tapınak", "mezarlık" gibi mekânlarla, sıradan görünen, örn. "ev" veya "çukur" gibi aktivite ve yaşam alanları arasında zincirleme olarak derecelenmiş bir benzerlikler ilişkisi kurulabilir. Hatta, "bedenler" dahi bu sembolik iletişimin mekânları olarak algılanabilir. Bu mekânlar, ortak bir semboller havuzundan beslenerek üretilmekte, kurulmaya çalışılan ilişkinin ölçek ve endişesine göre, bazı sembolik öğeler bazı mekâna ve pratiklerde daha çok vurgulanmakta, yeniden düzenlenebilmekte veya yeni öğeler eklenerek anlamı dönüştürülebilmektedir. Birbirine göndermeler yapan bu benzeştirme ve ayırıştırma yoluyla, bireyden haneye, haneden temel ortaklaşma grubuna ve temel ortaklaşma grubundan daha geniş ortaklaşma gruplarına, sosyal yapının hangi koşullarda ve nasıl şekillendiğini bütüncüllük içinde anlamak mümkün olabilmektedir. Bu yaklaşım, Yakın Doğu Arkeolojisi'nde Ian Kuijt, Marc Verhoeven ve Ian Hodder gibi araştırmacılar tarafından başarıyla uygulanmıştır.

Ritüel kuram, son dönemde gündemde olan "peyzaj arkeolojisi" temelli mekân analizleri ile beraber "sembolik iletişim", "dolanıklık" ve "ağ" yaklaşımlarının da başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda TAS-5, bundan önce yapılan dört Tematik Arkeoloji Sempozyumu'nun da birleştirici bir tartışmasını sunmayı hedeflemektedir.

Çiğdem Atakuman

TEMATİK ARKEOLOJİ SEMPOZYUMU (TAS) 5

BİLİMSEL DANIŞMA KURULU

Eşref Abay (Ege Üniversitesi)

Özlem Çevik (Trakya Üniversitesi)

Yiğit Erbil (Hacettepe Üniversitesi)

Yılmaz Selim Erdal (Hacettepe Üniversitesi)

Burçin Erdoğan (Trakya Üniversitesi)

Marie-Henriette Gates (Bilkent Üniversitesi)

Sevinç Günel (Hacettepe Üniversitesi)

Suna Güven (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

Metin Kartal (Ankara Üniversitesi)

Levent Keskin (Ankara Üniversitesi)

Neyir Kolankaya-Bostancı (Hacettepe Üniversitesi)

A. Tuba Ökse (Kocaeli Üniversitesi)

Kadriye Özçelik (Ankara Üniversitesi)

Ufuk Serin (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

Yücel Şenyurt (Gazi Üniversitesi)

DÜZENLEME KOMİTESİ

Çiğdem Atakuman (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

Deniz Erdem (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

Cansu Karamurat (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

SEMPOZYUM PROGRAMI

Yer: ODTÜ Mezunları Derneği Vişnelik Salonu

1.GÜN - 10 ŞUBAT 2017

09.00	Açılış
09.30-10.00	Çiğdem Atakuman Arkeoloji'de Ritüel ve Toplum: Yaklaşımlar ve Yöntemler
10.00-10.30	Sibel Özbudun Âyinler, Törenler: Neye Yarar?
10.30-10.40	Ara
10.40-11.00	Metin Kartal Tarih Öncesinin Derinliğinde Simetri
11.00-11.20	Kadriye Özçelik Paleolitik Sanatta Ritüel Yaklaşımlar
11.20-11.40	Neyir Kolankaya-Bostancı Paleolitik Çağ Toplanma Alanları ve Ritüeller
11.40-12.00	İnan Aydoğan Ritüellerin Ortaya Çıkışı ve Şekillenmesi Sürecinde İdeolojilerin Rolü
12.00-12.30	Tartışma
12.30-14.00	Yemek
14.00-14.20	Evangelia Pişkin - Safoora Kamjan Birlikte Yemek: Erken Neolitik Ulucak Höyük'te Bir Grup Ocakta Bulunan Hayvan Kalıntıları
14.20-14.40	Cansu Karamurat Geç Neolitik'te Çukur Ritüelleri: Uğurlu Höyük-Gökçeada Örneği
14.40-15.00	Başak Boz Çatalhöyük'te Beden Parçalaması
15.00-15.20	Aysel Arslan Toplumsal Cinsiyet, Ritüel ve Toplum
15.20-15.50	Tartışma
15.50-16.10	Ara
16.10-16.30	İlyas Çetinkaya Aşı Boyası ve Kırmızı Rengin Ritüellerde Kullanımı
16.30-16.50	Özlem Çevik Kemik, Taş, Kil ve Boya: Batı Anadolu Neolitikliğinde Ritüel ve Sembolizm
16.50-17.10	Ozan Özbudak Orta Anadolu Neolitik-Kalkolitik Bezemeli Çanak Çömlek Geleneklerinin Olası Kültürel Göstergeleri
17.10-17.30	Burçin Erdoğan Neolitik Çağ'da Anadolu'da Gizlenmiş Objeler ve Ritüel ile Bağlantıları
17.30-18.00	Tartışma
19.30	Akşam Yemeği

2.GÜN - 11 ŞUBAT 2017

- 09.00-09.20** *Levent Keskin* Simgeden Anlama: Ortak Bir Dilin Unsuru Olarak Halka İdoller
- 09.20-09.40** *Öznur Özmen, Metin Batthan* Bir Ritüel Nesnesi Olarak Göz İdollerinin Yorumlanması
- 9.40-10.00** *Umay Oğuzhanoğlu Akay* Çukurun Dibinde Erken Tunç Çağı: Güneybatı Anadolu'da Bazı Çukur Örnekleri ve Sembolik Anlamları Üzerine Düşünceler
- 10.00-10.20** *Michele Massa* Anadolu'da Erken Tunç Çağı Komünal Toplanmaları: Elit Bir Eylem?
- 10.20-10.50** Tartışma
- 10.50-11.10** Ara
- 11.10-11.30** *Ayşe Gül Erden, Y. Bora Temür* Ziyafet Ritüelinin Toplumsal Konum Kazanımındaki Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme
- 11.30-11.50** *Haluk Sağlamtimur* Ritüelin Yeniden Yapılandırılması: Başur Höyük Erken Tunç Çağı I Mezarlarında Ortaya Çıkarılan Buluntular Işığında Ölü Gömme Pratikleri
- 11.50-12.10** *Aydın Emanet* MÖ 3. Bin'de Kuzey Mezopotamya'da Ölü Yatırılış Yönleri Üzerine Düşünceler
- 12.10-12.30** *Tuna Akçay* Ölü Kültüne ve Kurban Ritüeline Kuramsal Yaklaşım
- 12.30-13.00** Tartışma
- 13.00-14.30** Yemek
- 14.30-14.50** *A. Tuba Ökse* Eski Önasya'da Ritüellerin Arkeolojik ve Filolojik İzleri
- 14.50-15.10** *Yiğit Erbil* Hitit Dönemi Toplanma Yerleri: Sembolik İletişim ve İktidar Alanları Olarak Eflâtun Pınar ve Fasıllar
- 15.10-15.30** *Elif Ünlü* Ege'de Kutsal Alanlar – Doğanın Yapıları
- 15.30-16.00** Tartışma
- 16.00-16.20** Ara
- 16.20-16.40** *Elif Denel* Demir Çağı Kunulua'da Politik Kimlik Aracı Olarak Ritüel Tahribat
- 16.40-17.00** *Ufuk Serin* Erken Hıristiyanlıkta Ritüel, Simge ve Kimlik: Mekânsal Bir Çerçeve Olarak 'Katakomblar' ve Katakomb Sanatı
- 17.00-17.20** *Yücel Şenyurt* Kurul (Ordu) Kibele'sinin Kent Koruyucu Tanrıça Kültü Açısından Önemi
- 17.20-17.40** *Suna Güven* Yunan Tapınaklarında Sütunların Evrimi
- 17.40-18.30** Tartışma ve Genel Değerlendirme

**BİLDİRİ ÖZETLERİ
VE
KONUŞMACI ÖZGEÇMİŞLERİ**

Ölü Kültüne ve Kurban Ritüeline Kuramsal Yaklaşım

Tuna Akçay

Arkeolojik yöntemlerle çıkarılan verilerin ve bunun ışığında oluşturulan bilginin, düşüncenin, önerinin daha anlamlı, sürdürülebilir ve kalıcı olabilmesi için kuramsal bir çatıya ihtiyacı vardır. Kuramsal arkeolojik çatı, bilimin materyal odaklı yapısını eleştirerek, materyali üreten insanı anlamak için kurulmalıdır. Bu bakış açısına göre materyal, yaşamı anlamak için bir araçtır ve onu üretenlerin yani insanoğlunun zihin dünyası da arkeolojinin ana odağı olmalıdır. Arkeologlar, arkeolojik materyalleri listeleyip, salt tanımlama, kataloglama ve tarihleme odaklı çalışmak yerine; nesnelerin oluşumuna kaynaklık etmiş fikirleri, düşünceleri, felsefi akımları, pratiği tartışmalı ve disiplinler arası işbirliğiyle rasyonel bir metotla neden – sonuçlarını açıklamalıdır.

Ölü kültürünün tespit edilmeye, anlaşılmaya, açıklanmaya ve en önemlisi farklı disiplinler kaynak alınarak yorumlanmaya ihtiyacı vardır. Ancak bu çalışmalar yapılırken merkeze maddeyi ya da arkeolojik materyali değil, insanı koymak ölü kültürünün doğru ve eksiksiz açıklanmasına yardımcı olacaktır. “Ölü kültürü” konusu bilimsel yayınlarda genel olarak mezar mimarisi ve ölü gömme adetleri çerçevesinde değerlendirilmektedir. Ancak konunun içeriği, bundan çok daha geniş olmalıdır. Özellikle ölümün vuku bulmasından itibaren gelişen her türlü eylem ölü kültürünün içeriğini oluşturur. Bu nedenle, “ölü kültürü”, arkeolojik, sosyolojik, psikolojik, mimari, sanatsal ve felsefi açılardan değerlendirilmesi gereken bir kavramdır. İçeriğini; cenaze ritüelleri, ölü gömme adetleri, mezara bırakılan ritüel nesnelere, kurban, libasyon, ölü yemeği, mezar mimarisi, mezar tipolojisi, ölümden sonraki anma ritüelleri gibi konular oluşturmaktadır. Bu çalışma, ölü kültürü kavramını geniş bir perspektiften açıklamakta, ölü kültürünün insanoğlu tarafından oluşturulma sürecini incelemektedir. Bu çalışmada, ölü kültürü kavramları ve buna bağlı temel anlayış açıklanmış, ölü kültürü ritüellerinden olan kurban, kuramsal açıdan detaylı bir şekilde irdelenmiştir.

Tuna Akçay, 2000 yılında Mersin Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde başladığı yükseköğrenimine, 2005 yılında Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün Arkeoloji Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans çalışmalarıyla devam etmiş; 2008 yılında Prof. Dr. Emel Erten danışmanlığında "Olba Mezarları" başlıklı tezini yazarak Yüksek Lisans derecesini almıştır. Akçay, 2009 yılında Köln Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü'nün Doktora programına Prof. Dr. Dietrich Boschung tarafından kabul edilmiştir. 2011 yılında ülkesine dönen Akçay, Prof. Dr. Emel Erten danışmanlığında Olba'daki Ölü Kültü başlıklı doktora tezini tamamlamış ve 2012 yılından beri Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır. Türkiye'de birçok arkeolojik kazıya katılmış olup 2001 yılından beri Olba Kazı ve Yüzey Araştırmaları ekip üyesi olan Akçay'ın, çeşitli dergilerde bilimsel makaleleri yer almaktadır.

Toplumsal Cinsiyet, Ritüel ve Toplum

Aysel Arslan

Ritüeller genellikle insanların günlük hayatlarını sürdürürken kendilerini yapmak zorunda hissettikleri kısıtlanmış belli hareketler, konuşma biçimleri ya da sürekli tekrarlanan davranışlardan oluşur. Toplumsal cinsiyet rolleri günümüzde olduğu gibi muhtemelen geçmişte de insanların toplum içindeki davranışlarını önemli ölçüde şekillendiriyordu. Bu açıdan bakıldığında her insanın cinsiyet rollerine uygun olarak yerine getirmesi gereken belli davranışlar olduğunu ya da toplumsal cinsiyetin ritüelistik davranışlarla kendini gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür. Arkeolojiye baktığımızda ise, Anadolu'daki prehistorik dönem yerleşimleri değerlendirilirken toplumsal cinsiyet, birkaç örnek dışında genellikle pek üzerinde durulmayan bir kavram olmaya devam etmektedir. Buna karşılık insan figürleri, dini ritüellerde kullanılan tanrı ve tanrıça betimlemeleri olarak yorumlanmakta ya da sadece kadın/erkek betimlemesi olduğunun belirtilmesi dışında, bağlamsal açıdan değerlendirilmemektedir. İskelet analizleri ve gömü uygulamalarına dair yapılan çalışmalarda ise özellikle son yıllarda toplumsal cinsiyetin insan yaşantısındaki öneminin üzerinde durulmaya başlanmıştır. Bu çalışmada, İç Anadolu'da Neolitik ve Kalkolitik dönem yerleşimi olan Köşk Höyük'te bulunan insan betimlemeleri, mezarlar ve sıvalı kafatasları da göz önünde bulundurularak toplumsal cinsiyet ve ritüel kavramları açısından bağlamları ile birlikte yeniden değerlendirilecektir.

Aysel Arslan, Boğaziçi Üniversitesi'nde Çeviribilim Bölümü'nü bitirdikten sonra Koç Üniversitesi'nde Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü'nde Yüksek Lisans eğitimini tamamlamıştır. Tez çalışması kapsamında, İç Anadolu'da Neolitik ve Kalkolitik dönemlerde toplumsal cinsiyetin rolü üzerinde çalışan Arslan, halen Koç Üniversitesi'nde Doktora öğrencisidir. Zaman zaman bir internet gazetesinde arkeoloji haberleri yazan ve çeviren Aysel Arslan'ın ilgi alanları arasında Anadolu'da Neolitik Dönem, Neolitikleşme, prehistorik dönemde toplumsal cinsiyet ilişkileri, cinsiyete dayalı işbölümü, sosyal eşitsizliğin ortaya çıkışı ve kuramsal arkeoloji sayılabilir.

Arkeoloji'de Ritüel ve Toplum: Yaklaşımlar ve Yöntemler

Çiğdem Atakuman

Bu sunumun amacı, 20. Yüzyıl boyunca arkeolojide ritüel kavramına yaklaşımların nasıl dönüştüğünü ve günümüzde kullanılan yöntemleri nasıl etkilediğini özetlemektir.

Çiğdem Atakuman, Lisans derecesini ODTÜ Kimya Mühendisliği'nde, Yüksek Lisans derecesini ODTÜ Arkeometri Programı'nda, Arkeoloji Doktora derecesini ise "Ritualization of Settlement" başlıklı teziyle UCLA'da tamamladıktan sonra, Manchester University, Getty Conservation Institute, British Institute at Ankara gibi kurumlarda araştırmacı olarak bulunmuş, 1995-2004 yılları arasında Domuztepe-Kahramanmaraş arkeolojik projesinde çalışmıştır. Atakuman, 2004-2007 yılları arasında ODTÜ Bilim ve Teknoloji Müzesi'nin kurucu müdürü olarak görev almış, 2007-2011 arasında TÜBİTAK "Bilim ve Teknik" dergisi genel yayın yönetmenliği, TÜBİTAK Bilim ve Toplum Daire Başkanlığı ve TÜBİTAK Başkan Danışmanlığı görevlerini üstlenmiştir. 2011 yılından bu yana ODTÜ Yerleşim Arkeolojisi Programı'nda öğretim üyesi olarak çalışan Atakuman, bu programın temel dersleri olan "mekân analizi" ve "peyzaj arkeolojisi" derslerini vermeye devam etmektedir. 2014 yılından bu yana Uğurlu-Gökçeada kazılarında Kazı Başkan Yardımcısı olarak görev yapan Atakuman'ın çalışmaları, "Yakın Doğu ve Anadolu'da Neolitik Süreç", "Türkiye'de Arkeoloji'nin Tarihi" ve "Kültürel Miras Politikası" odaklı olarak ilerlemektedir.

Ritüellerin Ortaya Çıkışı ve Şekillenmesi Sürecinde İdeolojilerin Rolü

İnan Aydoğan

Bu çalışmada "ritüellerin ortaya çıkışında veya şekillenmesinde ideolojilerin bir rolü var mı?" sorusuna cevap aranacaktır. İdeolojileri oluşturan değerler zamanla oluşmuş, sosyal organizasyonlara göre değişmiş, şekillenmiş ve grupların çıkarlarının üzerinde yükselmiştir. İdeolojilerin materyal kültürlere olan müdahaleleri fikirlerin, değerlerin, hikayelerin, mitlerin ve beğenilerin somutlaşması olarak ele alınabilir. Bu çalışmada, ideoloji kavramı, Bourdieu'nun yapı ve uygulama arasında konumlandığı "habitus" bağlamında; bir grubun paylaştığı değerler bütünü olarak ele alınacaktır. Bu kapsamda ele alınan ideoloji ve ritüel kavramları, farklı sosyal yapılara ve karmaşıklık seviyelerine sahip sosyal gruplarda değerlendirilecektir.

İnan Aydoğan, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakóltesi Arkeoloji Bölümü'nden 2013 yılında mezun olarak aynı üniversitenin Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı'nda 2014 yılında Yüksek Lisans eğitime başladı. Halen, "MÖ 10. Binyıl Yukarı Dicle Vadisi Avcı Toplayıcı Neolitik Topluluklarda İdeoloji" başlıklı Yüksek Lisans tezini sürdürmekte ve aynı üniversitede 2014 yılından itibaren araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Çatalhöyük'te Beden Parçalama

Başak Boz

Toplumsal yapının ve kültürün bir yansıması olan ritüeller, eski topluluklarda kendini çeşitli simgelerle ifade eder. Toplumların ölüm kavramına ve ölüye bakış açıları ve bunun etrafında şekillenen toplumsal-kültürel yapı ölü gömme adetlerinde kendini bulur. Topluluklar arasında fark gösterebilen ancak her zaman bir anlam ifade eden ölümle ilgili ritüeller, dönemin insanları ve onların düşünce dünyaları arasında aracı görevi üstlenir. Arkalarında bıraktıkları kalıntılar, simgeler ise dönem insanları ve onları anlamaya çalışan bizler arasında aracıdır.

Çatalhöyük'te ölü gömme adetlerinin bir parçası olan bazı bedenlerin parçalanması pratiği sosyal yapının inşasında/devamında nasıl bir rol oynamış olabilir? Bir evden diğerine taşınmış ikincil bir gömü üzerinden bedenlerin parçalanmasının sosyal hafıza, mülkiyet, ata kavramlarının ve toplumsal kimliğin oluşturulmasındaki payı tartışılacaktır.

Başak Boz, Lisans eğitimini Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Bölümü'nde, Yüksek Lisans ve Doktora derecelerini Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nde almıştır. Halen Trakya Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde bioarkeoloji/antropoloji dersleri vermektedir. Kültürel evrim sürecinde değişen çevre koşullarına uyumun biyolojik ve kültürel anlamda insanın yaşam kalitesini nasıl etkilediği soruları ilgi alanlarıdır. Bu bağlamda, büyüme gelişme, sağlık, beslenme modelleri ile ölü gömme adetleri üzerinden sosyal yapılanmaları konularında araştırmalarını sürdürmektedir. Panaztepe, Demirköy, Ain Gev II (İsrail) kazılarının ardından Neolitik Çatalhöyük projelerinde bioarkeolojik çalışmalarını yürütmüştür. Halen Beycesultan/Denizli, Ekşihöyük ve Uğurlu/Gökçeada projelerinde yer almaktadır.

Aşı Boyası ve Kırmızı Rengin Ritüellerde Kullanımı

İlyas Çetinkaya

Kırmızı rengin kanın rengi olarak da yaşamı simgelemesi, tinsel anlam yüklenerek ritüellerde kullanılmasında etken olmuştur. Günümüzde halen düğünlerde ve askere uğurlama törenlerinde uygulanan kına yakma geleneği de bu inancın bir devamı olarak görülebilir. Kırmızı rengin ve aşı boyasının sembolik anlamları, arkeolojik kazılardan ve yazılı kaynaklardan anlaşılmaktadır. Kırmızı rengin göz kamaştırıcı özelliğinden dolayı kötü ruhlar ve doğaüstü varlıkları uzaklaştırılmak için yapılan ritüellerde kullanılan figürlerin gözlerine aşı boyası sürülmüş, ölüleri kötülüklerden korumak ve yeniden hayat bulmasını sağlamak amacıyla mezarlara aşı boyası ve kırmızı eşya bırakılmıştır. Kırsal alanda halen cilt yaralanmalarını iyileştirmek ya da cildi güneşten veya böceklerden korumak amacıyla aşı boyası sürülmektedir. Önasya'da Neolitik dönem mezarlarında aşı boyasının mezar tabanına ve iskeletin üzerine sürülmesi ve toprak şeklinde mezara bırakılması zamanla ortadan kalkmış, buna karşın Kuzey Karadeniz'in göçebe Yamnaya kültürü kurganlarında MÖ 3. binde uygulanmıştır. Eski toplumlar ölü bakımına büyük önem vermiştir. Yerleşik topluluklar ölülerini kendilerine yakın alanlara gömdüklerinden onların bakımını yapabilmeleri kolaydır. Buna karşın birden fazla konaklama alanı kullanan göçebe topluluklar ölü bakımını sürekli yapamadıklarından, ölülerini daha uzun süreli koruyabilmek amacıyla aşı boyasını kullanmış olabilirler.

İlyas Çetinkaya, Lisans eğitimini 2014 yılında Kocaeli Üniveristesi Arkeoloji Bölümü'nde tamamladıktan sonra aynı bölümde Yüksek Lisans çalışmasına başlamıştır. 2012-2013 yılları arasında Salat Tepe kazılarında alan sorumlusu olarak görev almış, manüel ve dijital mimari çizim, fotoğraf çekimi işlerini yürütmüştür. İlyas Çetinkaya Olba Kazısı'na malzeme çalışması yapmak üzere katılmaktadır.

Kemik, Taş, Kil ve Boya: Batı Anadolu Neolitiği'nde Ritüel ve Sembolizm

Özlem Çevik

Ritüel ve sembolizm, özellikle son 20 yıldır, Yukarı Mezopotamya, Levant ve İç Anadolu Bölgesi Neolitik toplulukları bağlamında hararetli tartışmaların merkezinde yer alan temalardan biridir. Bununla birlikte, Neolitik dönüşümün "çekirdek" bölgelerinin dışında kalan Batı Anadolu gibi coğrafyalarda Neolitik; mimari, çanak-çömlek ve diğer maddi kültür öğelerinin tanımsal tipolojilerine kısıtlı bir araştırma gündemine bağlı kalmaktadır. Bu bölgede, Neolitik toplulukların ortaya çıkışına dair en "gelişkin" yaklaşımlar dahi, difüzyonist göç kuramlarından veya ticaret ilişkilerini ortaya koymaktan öteye gidememektedir. Neolitiğin "çekirdek" ve "perifer" bölgeleri arasındaki bu kuramsal ve yöntemsel farklılık, çekirdek dışında kalan bölgelerde ritüellere harcayacak vakti olmayan, son derece rasyonel toplumların yaşadığı gibi çarpık bir izlenime yol açmaktadır. Batı Anadolu Neolitiği'nin işlevsel ya da ekonomik açıdan ele alınamayan yegâne buluntu grubunu figürinler temsil eder; ancak bunların da Neolitik topluluklar için ifade ettikleri anlamların sorgulandığı söylenemez. Bu bildiride, Neolitik dönemde (MÖ cal. 6800-5700) kesintisiz bir iskân silsilesine sahip olan Ulucak Höyük model alınarak, Batı Anadolu Neolitik toplumunda sembolik ve ritüel davranışların niteliği, araçları, zaman içinde bu pratiklerde görülen değişimler ve bunların olası sebepleri irdelenmeye çalışılacaktır.

Özlem Çevik, Ege Üniversitesi'nde 1992 yılında Lisans, 1995 yılında Yüksek Lisans ve 2004 yılında Doktora eğitimini tamamlamıştır. 1995 yılında Ege Üniversitesi Çeşme Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu'nda araştırma görevlisi olarak göreve başlayan Özlem Çevik, 2007 yılında Yardımcı Doçent ünvanını almıştır. 2011 yılında Trakya Üniversitesi'nde Doçent olarak göreve başlamış, 2016 yılında ise Profesör ünvanını almıştır. Çok sayıda yayını bulunan Özlem Çevik, aynı zamanda Ulucak Höyük Kazısı'nın bilimsel başkanlığını da yürütmektedir.

Demir Çağı Kunulua'da Politik Kimlik Aracı Olarak Ritüel Tahribat

Elif Denel

Asur Kralı III. Tiglat Pileser (MÖ 745-727) tarafından ele geçirilen, yakılıp yıkıldıktan ve nüfusu büyük ölçüde sürüldükten sonra Kinalia adı altında Asur vilayeti konumuna getirilen Unki/Patina Krallığı'nın başkenti Kunulua'da (Tayinat Höyük) 2004'ten itibaren Toronto Üniversitesi tarafından yürütülen kazılarda, yerleşimin politik merkezinin birkaç defa yıkım ve yeniden yapılanma geçirdiğine dair arkeolojik veriler ortaya çıkartılmıştır. II. Aşurnasirpal (MÖ 859-823) ve III. Şalmaneser (MÖ 859-824) tarafından da saldırılara ve ağır vergilere maruz kalan kraliyet ve başkenti hakkındaki tarihi bilgilerimizi ağırlıklı olarak Asur yazılı kaynaklarından sağlamaktayız. Ancak kısıtlı da olsa, Luvice Hiyeroglif içeren yazıtlar ve Amik Ovası'nda yürütülen yüzey araştırmaları, bölgenin politik yapısının Asur kaynaklarında yansıtıldığı kadar homojen olmayabileceğine işaret etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Tayinat Höyük'te gözlemlenen tahribat ve yıkımların yegane sorumlusu olarak Asur güçlerine odaklanmak yerine bölge içindeki yerel politik rekabetlere bakmak gerekir. Özellikle 2012'de bulunan Kral Suppiluliuma'nın belden kırılarak Tapınak XVI'nın önüne belirgin bir özenle gömülen heykeli ve diğer anıtsal yapı ve heykel kalıntıları, Kunulua'da değişen hegemonyaların politik güçlerini gösteri boyutuna varan ritüelistik tahribat ve yıkımlarla sergilediklerini göstermektedir.

Elif Denel, Lisans eğitimini Chicago Üniversitesi Tarih Bölümü'nde, Yüksek Lisans ve Doktora çalışmalarını Bryn Mawr College, Klasik ve Yakın Doğu Arkeolojisi Bölümü'nde tamamlamıştır. 2006'da Tayinat Arkeolojik Proje ekibine katılan Denel, Kazı Başkanı Prof. Timothy Harrison ve ekibiyle 2010'dan itibaren Kazı Başkan Yardımcısı olarak çalışmalarına devam etmektedir. Ayrıca Dr. Matthew Harpster başkanlığında 2016'da İtalya'da başlatılan "Maritime Survey of the Amalfi Costiera" (Amalfi Sahilleri YüzeY Araştırması) projesinde arkeolog olarak çalışmaktadır. 2008'de başladığı ARIT (American Research Institute in Turkey/Türkiye'de Amerikan İlmî Araştırmalar Enstitüsü) Ankara Direktörlüğü pozisyonuna halen devam etmekte olan Denel, Tunç ve Demir Çağı Anadolu, Kuzey Suriye ve Mezopotamya Arkeolojisi'nin yanı sıra kültür varlıklarının günümüz sosyal ve politik dinamiklerindeki yeri konusunda araştırmalar yürütmektedir.

MÖ 3. Bin'de Kuzey Mezopotamya'da Ölü Yatırılış Yönleri Üzerine Düşünceler

Aydın Emanet

Tarih boyunca insanların inanç dünyasında ölü gömme kavramı önemli yer tutmuştur. Neolitik dönemden günümüze kadar olan süreç içinde toplumların geliştirdikleri kültürlerin etkisiyle ölü gömme uygulamaları farklılaşmıştır. Ölünün yatırıldığı pozisyon, yönlendirilmesi ve mezar tipi çağlar boyunca devamlılık göstermiştir. Buna karşın, ilk başlarda geniş alanlarda benzeri uygulamalarla karşılaşılmasına karşın, farklı ölü gömme uygulamaları olan toplulukların kültürel ilişkiler ve göçler nedeniyle aynı coğrafi bölgelerde ve yerleşim birimlerinde bir arada yaşamaya başlaması ile bu uygulamalar çeşitlenmiştir.

Ölen bir kişinin ardından yapılan eylemler, ölen kişinin öte dünyada var olduğuna inanılan bir yaşam için huzura kavuşması adına adeta bir gerekliliktir. Özellikle ölen kişiye, mezara yerleştirilmesi sırasında verilen pozisyonlar ve yönler bu açıdan önem kazanmaktadır. Günümüzde ölülerin farklı inanç gruplarına göre belirli yönlerde yatırıldığı bilinen bir uygulamadır. Kuzey Mezopotamya'da MÖ 3. bine tarihlendirilen mezarlarda ölülerin yatırılış yönleri incelendiğinde, büyük bölümünün kuzeydoğu-güneybatı ve doğu-batı yönlerinde yatırıldıkları tespit edilmiştir. Bu yönlendirmenin güneşin doğuş-batış yönlerinin gündönümleri arasında değişmesi ile paralel olduğu belirlenmiştir. Buna karşın, Kuzey Karadeniz steplerindeki Yamnaya kültürü kurganlarında, yönlendirmenin paralele olan açısının daha yatık olduğu görülmekte; bunun da, kuzeye doğru güneş güzergâhı açısının değişmesine bağlı olduğu düşünülmektedir. Benzeri yönlendirme Hitit ve Mezopotamya tapınakları için de geçerlidir ve tapınağın bir duvarı kuzeydoğu-güneybatı yönüne uyacak şekilde inşa edilmiştir. Bu durum Tunç çağlarında güneşin inanç dünyasındaki merkezi rolüne işaret etmektedir.

Aydın Emanet, Lisans eğitimini 2014 yılında Kocaeli Üniveritesi Arkeoloji Bölümü'nde tamamladıktan sonra, aynı bölümde Yüksek Lisans çalışmasına başlamıştır. 2012 yılından itibaren Salat Tepe kazılarına katılan ve arazi sorumlusu olarak görev alan Aydın Emanet aynı zamanda mimari çizim çalışmalarını da gerçekleştirmektedir.

Hitit Dönemi Toplanma Yerleri: Sembolik İletişim ve İktidar Alanları Olarak Eflâtun Pınar ve Fasıllar

Yiğit Erbil

Dinin ilahi boyutu dışında, kişinin gücüne inandığı bir başka varlığa ya da mekâna kutsiyet atfetmesi olarak tanımlanabilecek olan “kült” kavramı, bünyesinde kutlama, gösteri ve adakları kapsayan ritüelleri barındırmaktadır. Uygulamaların yapıldığı yer ya da konum ve ele alınan topluma ait dinî inanışlara yönelik olarak gelişen kutsallık kavramı, kült uygulamalarını da içeren toplanma alanlarının tanımlayıcı unsurlarını oluşturmaktadır. Bu alanlarda uygulanan ritüeller, kelimenin düşünceye olan etkilerine oranla daha fazla anlam taşır. Yapılan uygulamalar kişisel ya da toplumsal temelde mekân, zaman ve bedensel uygulamaları içeren sembolik iletişimlerle kendisini gösterir. Yapılan uygulamalar kişi ya da topluluklar üzerinde bağlayıcı bir etken olarak kimliklerin yapılanmasına ve zaman zaman da iktidara fayda sağlayacak şekle dönüşür.

Bu çalışmada Hitit Başkenti Hattuša’dan uzakta yer alan iki anıtsal Hitit toplanma alanı olan Eflâtun Pınar ve Fasıllar Anıtları ele alınarak sembolik iletişim ve iktidar alanları kapsamında incelenmeye çalışılacaktır.

Yiğit H. Erbil, Lisans ve Yüksek Lisans derecelerini Hacettepe Üniversitesi Protohistorya ve Ön Asya Arkeolojisi Bölümü'nde tamamlamış, Doktora çalışmaları sırasında 2000 yılında Aegean Fellow burslusunu olarak Atina - The American School of Classical Studies'de ve 2003-2004 yılları arasında da Hanfmann bursiyeri olarak Chicago University- Oriental Institute'da araştırmalarda bulunmuştur. 2005 yılında Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde "Hitit Dönemi Su Kültü" adlı tez çalışmasıyla Doktorasını tamamlayan Erbil, Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nde Kaynak Yönetimi Bölümü'nde uzun yıllar çalıştıktan sonra 2011 yılında Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak işe başlamış ve 2013 yılında aynı bölümde Yardımcı Doçent ünvanını almıştır. Geç Hitit, Frig, İran Elam Arkeolojisi lisans dersleri yanında Hitit Devleti ve Dini Yapısı ile Hitit Kaya Anıtları başlıklı yüksek lisans derslerini de veren Yiğit H. Erbil, Kilis Oylum Höyük, Gökçeada Yenibademli, Menemen Panaztepe, Çeşme Bağlararası kazılarında da görev almıştır. 2011 yılından itibaren başkanlığında yürütülen Konya İli Beyşehir İlçesi Fasıllar Anıtı ve Çevresi Yüzey Araştırması çalışmaları halen devam etmektedir.

Ziyafet Ritüelinin Toplumsal Konum Kazanımındaki Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme

Ayşe Gül Erden, Yakup Bora Temür

Ziyafet, içkinin ve yemeğin müşterek tüketimi üzerine odaklı bir ritüel biçimidir. Geçmişten günümüze bireylerin veya kurumların toplumdaki diğer bireyler veya gruplar üzerinde etki sahibi olma ve bu statüsünü kalıcı hale dönüştürme yöntemlerinden biri ziyafet düzenlemek olmuştur.

Ziyafet sahnelerinin en tanımlayıcı arkeolojik kalıntıları, özel mülkiyete işaret eden mühür ve mühür baskılarında, adak levhaları ve steller üzerinde karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanı sıra -özellikle- tapınaklar ya da kurumsal yapılar içerisinde toplu halde ele geçen içki tüketim kapları, ziyafet niteliğindeki ayin ya da kutlamalarla ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda, arkeolojik kanıtların özellikle erk mücadelesi içerisindeki seçkin sınıfların toplum düzeninde belirleyici etmen olmaya başladıkları süreçle paralel bir gelişim göstermesi dikkat çekmektedir. Bu çalışmada, Mezopotamya ve Anadolu tasvirli sanat eserlerinde karşımıza çıkan ziyafet sahnelerinin üstlendiği anlam, toplumlardaki sınıf olgusu ile ilişkisi ve seçkinler tarafından propaganda aracı olarak kullanımı, kronolojik bir sınırlandırma olmaksızın genel bir çerçevede değerlendirilecektir.

Y. Bora Temür, Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden mezun olmasının ardından Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimini tamamladı. Halen, aynı anabilim dalında Doktora eğitimini devam ettirmekte ve Ege Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak hizmet vermektedir.

Ayşe Gül Erden, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nden mezun olarak aynı üniversitenin Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı'nda "MÖ II. Binyılda Anadolu Tasvirli Sanat Eserlerinde 'signe royal' motifi" başlıklı Yüksek Lisans tezini bitirdi. Halen, Ege Üniversitesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı'nda "Yassitepe Buluntuları Işığında MÖ IV. Binyıl Sonu-III. Binyıl Başında Batı Anadolu" başlıklı Doktora çalışmasını sürdürmekte ve aynı üniversitede 2014 yılından itibaren araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Neolitik Çağ'da Anadolu'da Gizlenmiş Objeler ve Ritüel ile Bağlantıları

Burçin Erdoğan

Gizlenmiş objeler, ritüel ile bağlantılı çalışmalarda uzun süre arkeolojinin ilgi odağı olmuştur. Duvarlara, platformlara, çukurlara, kazık deliklerine, bina eşiklerine gizlenmiş figürün, kemik alet, taş alet, hayvan boynuzları veya skapula gibi kemikler Yakın Doğu Neolitik Çağ yerleşmelerinde olduğu gibi Anadolu'da Çatalhöyük, Ulucak, Uğurlu gibi Neolitik Çağ yerleşmelerinde de karşımıza çıkmaktadır. Genel yaklaşım, objelerin daha çok büyüsel-ritüel amaçlı gizlendikleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu sunumda Anadolu'da Neolitik Çağ yerleşmelerinde karşımıza çıkan gizlenmiş objeler üzerinden bu uygulamaların ritüel ile bağlantıları tartışılacaktır.

Burçin Erdoğu, Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesinde, Yüksek Lisansını University College London'da, Doktorasını Durham Üniversitesi'nde tamamladı. Aşağı Pınar, Musular, Akarçaytepe ve Çatalhöyük kazılarında çalıştı. Trakya Edirne Yüzey Araştırması ve İç Anadolu Tuz Gölü Yüzey Araştırması'nı gerçekleştiren Erdoğu, 2009 yılından bu yana Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Yerleşmesi'nin Kazı Başkanı'dır.

Yunan Tapınaklarında Sütunların Evrimi

Suna Güven

Antik dönem mimarlık tarihinin en kayda değer olgularından birisi sütunlarla çevrili (peristil) tapınakların ortaya çıkışıdır. Anıtsal mimaride devrim niteliğinde olan Yunan tapınaklarındaki bu evrim, Arkaik Dönem başlangıcında ortaya çıktıktan sonra varlığını, temel özelliğini kaybetmeden, daha sonraki dönemlerde sürdürmüştür. Ölçek ve oran farklılıkları dışında bir yapının dört tarafının sütunlarla çevrili olması durumunun sürekliliği, başlangıcını tetikleyen anlamların ve ritüellerin önemine işaret eder. Bildiri, sütunlar ve neyi temsil ettikleri sorunsalı üzerinden kavramsal bir çerçeve kurgulamayı amaçlamaktadır.

Suna Güven, Wellesley College ve Cornell Üniversitesinde lisans ve lisansüstü eğitimini tamamladıktan sonra ABD ve KKTC’de ders verdi. Mimarlık Tarihi içinde antik dönem Yunan ve Roma mimarlığı üzerine odaklanmakta olup 1985 yılından beri bu konularda ODTÜ’de ders vermektedir. Kurucularından birisi olduğu Mimarlık Tarihi Anabilim Dalının uzun süre başkanlığını yürüttü. Araştırma konuları arkeolojik belgelemeden çok antik dönem mimarlığının tarihyazımına ve bağlamsal ilişkilerin mimarlığın şekillenmesindeki rolüne yönelmektedir.

Geç Neolitik'te ukur Ritüelleri: Uğurlu Höyük - Gökçeada rneği

Cansu Karamurat

Arkeolojide çukurların, genellikle besinlerin depolanması veya çöplerin atılması amacıyla kullanıldıkları düşünülmektedir. Ancak 1990'lardan sonra arkeolojiye getirilen yeni bakış açıları ile özellikle prehistorik dönemlerde açılan çukurların bir çoğunun ritüel faaliyetlerle ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Uğurlu Höyük'te çukurların da bulunduğu O5-6/P5-6 amaları bölgesinin özel bir işlevi olduğuna dair birçok veri mevcuttur. Örneğin, ritüel amaçlı kullanılmış olduğu anlaşılan Bina-4'n önünde kümelenen çukurlardan, yoğun miktarda özel işlilikli ve sembolizm açısından zengin kemik aletler, taş baltacıklar, figrin ve kutu kap gibi nesnelere gelmektedir. Daha da önemlisi, çukurların birinde yarım insan iskeleti bulunmuş, bu alanda bulunan bir başka çukurda ise içinde en az 9 bireyin gömüldüğü bir toplu mezarla karşılaşılmıştır. Bu çalışmada, bir Neolitik-Kalkolitik Dönem (M 6800-4500) yerleşimi olan Uğurlu Höyük'te bulunan çukurların ritüel aktiviteyle ilişkisi tartışılacaktır.

Cansu Karamurat, 2014 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde Lisans eğitimini tamamlayarak, aynı yıl ODTÜ Yerleşim Arkeolojisi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans programına başlamıştır. ODTÜ Arkeoloji Müzesi'nde asistan olarak çalışan Karamurat, Müze kapsamında gerçekleştirilen birçok etkinlik, proje, çalıştay ve seminerde görev almış olup, Datça-Burgaz ve Güvercinkayası kazı çalışmalarına katılmıştır. Halen, tez çalışmalarını da gerçekleştirdiği, Gökçeada Uğurlu Höyük kazısının ekip üyesidir.

Tarih Öncesinin Derinliğinde Simetri

Metin Kartal

İnsanın evrimsel süreç içindeki başlangıcını yaklaşık 2,6 milyon yıl öncesine tarihlemekteyiz. İlk insanlar, belki bütünüyle farkına varmamış olsa da, tam bir simetrisinin içine doğmuştur. Gezegenimizin belirli süreler içindeki hareketleri sürekli tekrarlanırken, insanoğlu bu kozmik simetri içinde yaşamını sürdürmüştür. İnsanlar, patolojik bir durum olmadıkça, birbirlerine baktıkları zaman fiziki görünüşlerinin simetrik ahengini kanıksamışlardır. Nitekim, yüzlerinin iki yanında gözleri, ortasında burunları, çenelerinin arasında ağızları, kafalarının iki yanında kulakları, omuzlarından aşağı inen kolları ve uzantısında elleri, kalçalarının iki yanından aşağı doğru uzanan bacakları ve ayakları, gövdelerinin aşağısında cinsel uzuvları ve kalçaları vardır. İnsanlar bu dizilime öyle alışık ki, amputasyona uğramış bir birey gördüklerinde, bu hemen dikkatlerini çeker. İnsanoğlu benzer dizilimdeki bir simetriyi çevresindeki hayvanlarda da görmektedir.

Buna karşın ilk insanlar yüzbinlerce yıl simetriyi kullanmadılar ya da çok nadir olarak ancak "simetrimsi" aletler üretebildiler. Simetriyi doğada görüyor, ancak "görsel simetri" şeklinde henüz uygulayamıyorlardı. Bunu üretebilmek biraz zaman aldı. İnsanın ürettiği aletler arasında simetri gösteren ilk olgu "kıyıcı alet" üretimidir. Buradaki önemli nokta; bir alet üretiminde bir parçanın her iki yüzeyinden aynı kenarda yonga alınmasıdır. Ancak bu da, "görsel simetri" den öte "kavramsal simetri" olarak tanımlanabilir. Görsel simetri ise, gelişmiş bir bilişsel kapasite gerektirmektedir. *Homo sapiens sapiens*'de bu seviye 5 olarak bilinir. *Homo heidelbergensis*'lerde görsel simetrisinin uygulanması için gerekli bilişsel kapasite 3,5 - 4 seviyesindedir ve bu seviye bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda, zaman açısından değişkenlik gösterse de, günümüzden 700 bin yıl ile 500 bin yılları arasında ilk görsel simetri uygulamaları başlamıştır diyebiliriz.

Metin Kartal, 1985 yılında başladığı arkeoloji eğitimini 1989 yılında tamamladı. 1990 yılından beri Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı'nda çalışmalarını yürütmektedir. Doktora uzmanlık alanı Epi-paleolitik Dönem üzerinedir. 30 yılı aşkın bir süre boyunca, yurt içi ve yurt dışında birçok kazı ve yüzey araştırmasına katılmıştır. Dönemsel açıdan temel çalışma alanları Paleolitik ve Neolitik çağlardır.

Simgeden Anlama: Ortak Bir Dilin Unsuru Olarak Halka İdoller

Levent Keskin

Arkeoloji literatüründe *halka idoller* ya da *halka biçimli idoller* olarak bilinen eser grubu, MÖ 5. Binyıl ortalarından itibaren uzun bir zaman dilimi içerisinde ve geniş bir coğrafyada görülmektedir. Arkeolojik kontekstlerde ele geçen ve farklı malzemelerden üretilmiş örneklerin çoğu mezar buluntusu olarak karşımıza çıkmaktayken, çanak-çömlek üzerinde ya da duvar resimlerinde tasvirlerine de rastlanmaktadır.

Geniş coğrafi yayılımları ve uzun süreli kullanımları, kronolojik ve tipolojik tartışmalara ilaveten, bu tip eserlerin kullanım amaçları ve olası sembolik anlamları hakkında da birçok soruyu beraberinde getirmektedir. En basit anlamıyla birer "idol" olarak kullanımlarının yanında, şematik imgeler şeklinde, bireysel ve/veya kolektif ritüeller bağlamında, yaygın bir coğrafyada tanınan ve kullanılan ortak bir sembolik dilin unsurları olduğu da ileri sürülmektedir. Bu çalışma, halka idollerin tipolojik gelişimi ve arkeolojik bağlamlarından hareketle söz konusu bu sembolik dilin oluşumu, evrimi ve olası anlamlarını tartışmayı hedeflemektedir.

Levent Keskin, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı'ndan 2000 yılında mezun oldu. Aynı bölümdeki Yüksek Lisans eğitiminin ardından 2009 yılında Prof. Dr. Hayat Erkanal danışmanlığında hazırladığı "İzmir Bölgesi Maden İşçiliği: MÖ 3. Binyıl Sonuna Kadar Madeni Eser Üretimi ve Ticareti" başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. Halen aynı bölümde öğretim üyesi olarak görev yapmakta, aynı zamanda Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Arkeometri Anabilim Dalı'nda Doktora eğitimine devam etmektedir. Öğrencilik yıllarından itibaren Batı ve Orta Anadolu'da çeşitli kazılara katıldı. Çalışma ve ilgi alanları MÖ 3. Binyıl ağırlıklı olmak üzere Anadolu ve Ege Tunç çağıları, Arkeometalürji, Arkeoloji Tarihi ve Teorisi konularında yoğunlaşmaktadır.

Paleolitik Çağ Toplanma Alanları ve Ritüeller

Neyir Kolankaya-Bostancı

Arkeolojik ve etnografik verilere göre avcı-toplayıcılarda toplanma eylemi, grupların genellikle yıllık mevsimsel döngülere bağlı dönemlerde bir araya gelerek, ritüeller de dahil olmak üzere, birçok aktiviteyi toplu olarak yaptıkları özel kamp yerlerinde gerçekleşmekteydi. Genellikle kış aylarında küçük topluluklar halinde günlük aktivitelerini yerine getirirken, ilkbaharda civardaki tüm grupların belli bir yerde bir araya gelerek hem bilgi ve malzeme alışverişi yaptıkları, hem toplu ve geniş ölçekli avlar, hem de çeşitli ritüeller düzenlemiş oldukları düşünülmektedir.

Son yıllarda yapılan çalışmalar, toplanma alanlarının ilk örneklerinin Orta Paleolitik dönemde Avrupa'da görüldüğünü ortaya koymaktadır. Ancak, aslında bu tip toplanma alanlarının yoğunluk kazanması, Üst Paleolitik dönemde, güneybatı Avrupa'da nüfusun büyük bir artış gösterdiği ve buna bağlı olarak sosyal organizasyonun geliştiği Magdalenian kültüründe (GÖ 18.000-13.000) olmuştur.

Avcı-toplayıcı grupların sosyal organizasyonunda oldukça önemli bir rol üstlenen toplanma alanları, hiç şüphe yok ki, Magdalenian grupların sosyal, ekonomik ve ritüel yaşamlarında oldukça büyük bir yere sahip olmuştur. Sembolizmin doruk noktasına ulaştığı bu dönemde toplanma alanı olarak kullanılan mağaralarda yer alan boyama, kazıma ya da kabartma şeklinde yapılan resimler ritüel ve sosyal yaşamın anlaşılmasında büyük bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda, sözü edilen resimlerin yapıldıkları yerler ve yapılış şekilleri, yapan kişilerin sosyal kimlikleri ile resimlerin sosyal anlamları değerlendirilmiştir. Bu çalışmada, Magdalenian dönemi mağaralarında gerçekleştirilen ve insanları bir araya getiren en önemli olgulardan biri olan ritüeller ile toplanma alanları arasındaki ilişki üzerinde durularak, bunların sosyal yaşantıya olan etkisi başta mağara resimleri olmak üzere çeşitli arkeolojik ve etnografik verilerle ortaya konmaya çalışılacaktır.

Neyir Kolankaya-Bostancı, Lisans eğitimini Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Prehistorya Anabilim Dalı'nda, Yüksek Lisans ve Doktora derecelerini ise Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nde tamamlamıştır. 1998 yılında Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde Araştırma Görevlisi, 2009 yılında ise Yardımcı Doçent olarak görev alan Kolankaya-Bostancı, 2008 yılında Liverpool Üniversitesinde doktora-sonrası çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Halen, Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde Paleolitik Çağ yontmataş endüstrisi, sanatı, ölü gömme adetleri ve yaşam biçimleri hakkında ders vermektedir. Ayrıca çeşitli kazı ve yüzey araştırmalarında taş alet uzmanı olarak görev yapmakta olup yontmataş endüstrileri, obsidiyen ticareti, Paleolitik Çağ sanatı ve sembolizm konularında çeşitli çalışmaları bulunmaktadır.

Anadolu'da Erken Tunç Çağı Komünal Toplanmaları: Elit Bir Eylem?

Michele Massa

Eski Yakın Doğu coğrafyasında, insan grupları içerisinde uzun süredir önemli bir rol oynayan kolektif toplanmalar, Çanak Çömleksiz Neolitik'ten sonra da toplulukların önemli bir özelliği olmaya devam etmiştir. Bu çeşit etkinlikler, grup kimliğinin oluşturulmasına ve devamlılığının sağlanmasına katkı sağlarken, bireylerin topluluğun bir parçası olması için gereken ritüelleri mevsimsel ve tarımsal döngülerle birleştirerek, topluluklar arası ilişkileri de güçlendirmektedir.

Bu çalışma, toplumsal eşitsizliğin ve elit toplulukların ortaya çıktığı bir dönem olan Erken Tunç Çağı süresince, Orta ve Batı Anadolu'daki kolektif toplanmaların doğasını ve sosyal bağlamını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu dönemde, tekrarlayan şekillerde karşımıza çıkan özellikler; yemek ve muhtemelen alkollü içkilerin ortak tüketimi, ziyafet artıklarının, varlık göstergesi olan eşyalarla beraber çukurlara atılması ve müzik ve zenginliğin teşhir edilmesinin eşlik ettiği kamusal törenlerdir. Bu çalışma, değişik formlardaki komünal toplanmaların, MÖ 3. bin yılın başından itibaren kamusal/elit bağlamlarda gerçekleşmeye başladığına dair güçlü arkeolojik bulgular olduğunu ileri sürmektedir.

Michele Massa, 2007 yılında Roma La Sapienza Üniversitesi'nde Lisans eğitimini tamamladıktan bir yıl sonra University College London'da arkeolojik Coğrafik Bilgi Sistemleri üzerine Yüksek Lisans yaptı. Doktora derecesini 2016 yılında University College London'dan alan Massa, halen Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi'nde Yardımcı Doçent olarak görev yapmaktadır. Başlıca ilgi alanları, kültürel etkileşim, ölü gömme gelenekleri ve peyzaj arkeolojisidir. İtalya, İspanya, İngiltere, Umman ve Türkiye'de bir çok projede araştırmacı olarak çalışan Massa'nın katıldığı projeler arasında, Çatalhöyük, Arslantepe, Limantepe ve Çeşme-Bağlararası sayılabilir.

Çukurun Dibinde Erken Tunç Çağı: Güneybatı Anadolu'da Bazı Çukur Örnekleri ve Sembolik Anlamları Üzerine Düşünceler

Umay Oğuzhanoğlu Akay

Prehistorik yaşam biçiminin doğal unsurlarından olan çukurlar, kazı raporlarında genelde detaylıca sınıflandırılmadan sadece "çukur" ya da "çöp çukuru" gibi ifadelerle yer alırlar. Çukurun kendisi ise, içinden çıkanların gölgesinde kalan sıradan bir kontekst olarak kenarda durmaktadır. Burada sunulan çalışmanın amacı, Güneybatı Anadolu Erken Tunç Çağı çukur örneklerinden -özellikle de Laodikeia-Kandilkırın'da yazarın kendisi tarafından kazısı yapılmış olanlardan- hareketle, depolama ya da çöp dökme gibi günlük ihtiyaçların dışında, sembolik anlamının yoğun olduğu düşünülen bazı çukurların varlığının altını çizmektir. Örnek olarak seçilen çukurlar, içerikleri açısından da sıra dışı bir duruma sahiptir. Bazılarında özenle yapılmış insan biçimli kaplar yer alırken bazı çukurların ağzına kadar farklı renkte kille doldurulmuş olduğu görülmektedir.

Batı Anadolu için, yerleşim dışı mezarlık anlayışının gerçek anlamda bir "kural" halini aldığı dönem Erken Tunç Çağı'dır. Sözü edilecek çukurların mezarlık alanlarında/mezarlarla bağlantılı olarak tespit edilmiş olması itibarıyla, bunların ait olduğu geniş kontekst de doğrudan sembolik dünyanın önemli bir göstergesi durumundadır. Diğer bir deyişle çukurların içlerinde barındırdıkları kalıntılar yanında, ait oldukları dar ve geniş kontekstler de dikkate alındığında, Laodikeia-Kandilkırın'daki ve bunlarla önemli paralellikler gösteren çevre yerleşmelerdeki bazı çukurların, mezarlıklarla ilişkili birtakım ritüellerin parçası olabileceği önerilmektedir.

Umay Oğuzhanoğlu Akay, ortaokul ve lise öğrenimini İzmir Saint Joseph Fransız Lisesi'nde tamamladıktan sonra, Arkeoloji eğitimi için Ankara'ya gelmiştir. 2001 yılında itibaren Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı'ndaki Lisans eğitimine, aynı zamanda araştırma görevlisi olarak görev yaptığı Hacettepe Üniversitesi'ndeki Yüksek Lisans programına devam etmiştir. Halen öğretim görevlisi olarak çalışmakta olduğu Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde ise Prof. Dr. Turan Efe ve Prof. Dr. Celal Şimşek danışmanlıklarında Doktorasını tamamlamıştır. "Güneybatı Anadolu Erken Tunç Çağı 2-3" hakkındaki doktora çalışmasının bir yıllık kısmı ise Roma La Sapienza ve Liverpool Üniversitesi'nde tamamlanmıştır. Lisans eğitiminin başından beri katıldığı Liman Tepe, Çeşme-Bağlararası, Panaztepe, Stratonikeia ve halen ekip üyesi olduğu Laodikeia kazılarının etkisi ile ilk günden itibaren Batı Anadolu Protohistoryası üzerinde düşünme ve öğrenme şansı bulmuştur. Tamamladığı tez çalışmaları ve parçası olduğu araştırmaların ortak noktası, özellikle Batı Anadolu ve Ege'nin MÖ 3. binyılı ile ilişkili olmalarıdır. Diğer akademik ilgi alanları arasında seramik ve çeşitli üretim teknolojileri sayılabilir.

Eski Önasya'da Ritüellerin Arkeolojik ve Filolojik İzleri

A. Tuba Ökse

Bireysel ya da toplu halde belirli kurallara bağlı uygulanan davranışlardan oluşan toplumsal alışkanlıklar, adetler, değişmeden tekrarlanan hareket tarzları olduğu kadar doğaüstüne bağlı inançlara ilişkin törenleri de kapsar. Bu törenlerin arkeolojik kalıntıları ve yazılı kaynaklarda tanımlanan davranış biçimleri, eski toplumlarda uygulanan ritüelleri görünür hale getirmektedir. Arkeolojik kazılarda bereket, büyü, temizlik ritüellerinin kalıntıları ile çeşitli geleneksel uygulamaların betimlendiği eserler bulunurken, yazılı kaynaklarda bu davranışların uygulanmasına ilişkin bilgiler verilmiştir. Ritüel uygulamalar toplu halde yapıldığında toplumsal kimliği güçlendiren, ilişkileri, düzeni, paylaşımı, dayanışmayı ve bütünleşmeyi sağlayan duyguları artırır ve insanların sosyo-kültürel yaşamlarını düzenler. Tarih boyunca inanç bağlamında geleneksel olarak uygulanan toplumsal ve bireysel davranışların bir alışkanlık halinde devamlılığı sürmekle birlikte, bunlar zaman içerisinde farklı anlamlara dönüşmüştür. Dini bayramlarda uygulanan müzik, dans, mitolojik sahnelerin canlandırılması gibi uygulamalar sahne sanatlarını ve müzikolojiyi, akrobasi ve güreş gösterileri spor karşılaşmalarını, dini sembollerin betimlenmesi zamanla güzel sanatları geliştirmiştir. Toplumun bir araya gelmesinin ve motivasyonun sağlanmasına yönelik dini ayin ritüelleri, askerlerin birlikte hareket etmesini ve cesaretlendirilmesini sağlayan kurallar ve etkinlikler, zaman içinde klişeleşmiş söylev ve gösterilere, mitinglere dönüşmüştür.

A. Tuba Ökse, Lisans öğrenimini 1979 yılında Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Bölümü'nde tamamladıktan sonra, 1987 yılında Berlin Freie Universität, Seminar für Vorderasiatische Altertumskunde'de Doktora derecesini almıştır. 1980-81 yıllarında, Boğazköy Müze Müdürlüğü'nde çalışan Tuba Ökse, 1990-2006 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi'nde görev almıştır. 2006 yılından itibaren Kocaeli Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Ökse'nin, hakemli dergilerde 46 makalesi, 53 kongre bildirisi, 7 kitabı, 39 kitap içinde bölümü bulunmaktadır. Sivas ili Yüzey Araştırması (1992-2000), Mezraa Höyük (1999), Salat Tepe (1999), Ilısu Barajı İnşaat Sahası'nda (2008) Yüzey Araştırma Başkanlıkları; Gre Virike (1999-2001), Salat Tepe (2000-2005), Ilısu Barajı İnşaat Sahası kazıları (2009'den itibaren) Kazı Bilimsel Danışmanlıkları bulunmaktadır.

Orta Anadolu Neolitik-Kalkolitik Bezemeli Çanak Çömlek Geleneklerinin Olası Kültürel Göstergeleri

Ozan Özbudak

Son arkeolojik veriler, Anadolu yarımadasında MÖ 7. bin yılın sonu ve 6. binyılın başının, kültürel anlamda oldukça hareketli bir süreçten geçtiğini göstermektedir. Yarımada genelinde ve yakın çevresinde yerleşik toplulukların sayısının hızla arttığı söz konusu süreçle beraber, çanak çömlek teknolojisi ve kullanım biçiminde belirgin farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Toplulukların sembolik dışı vurumu olarak kabul edebileceğimiz "bezemeli çanak çömlek yapım geleneği" de buna paralel bir biçimde çeşitlenmiştir. Bezemeli çanak çömlek yapım geleneği, Neolitik yaşam tarzının daha geniş bir bölgeye yayılmaya başlamasının hemen ardından, Akdeniz kıyıları boyunca *impresso tekniği*, Toros Dağ silsilesi ve bununla ilişkili bölgeler boyunca "boyama", Anadolu içlerinden Orta Avrupa'ya uzanan coğrafyada da "çizi, kazı ve nokta bezeme" teknikleriyle süslenmiş çanak çömlekle kendini gösterir. Anadolu Yarımadası, bu üç farklı geleneğin kesişme noktası olarak ön plana çıkmaktadır.

Arkeolojik yaklaşımlarda genellikle, *impresso* örneklerin; Neolitik yaşam tarzının Akdeniz kıyıları boyunca yayılımının göstergesi olduğu, beyaz astar üzeri kırmızı boyalı örneklerin; Orta Anadolu'nun İlk Kalkolitik Dönem'inin başlangıcının bir göstergesi olduğu, çizi, kazı ve nokta bezemeli örneklerin ise; çok daha geç bir aşamada, farklı kültürel oluşumlarla Balkanlar üzerinden Anadolu içlerine doğru etki ettikleri düşünülmektedir. Ancak, volkanik Kapadokya'da bulunan ve MÖ 6. binyılın hemen başına tarihlendirilen Tepecik-Çiftlik yerleşmesinin son tabakasında, yukarıda bahsedilen üç bezeme anlayışının yanı sıra, bölgeye özgü olduğu anlaşılan kabartma bezemelileri de barındırması, bezeme tipleri üzerinden kurgulanan kronolojik çıkarımlarımızın da yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu sunumda, bezeme anlayışlarının toplumların sembolik dünyasına ne kadar ait olduğu tartışmaya açılacaktır.

Ozan Özbudak, 2001 yılında İstanbul Üniversitesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilimdalı'nda arkeoloji eğitimine başladıktan sonra, 2006 yılında aynı üniversitenin Prehistorya Anabilimdalı'nda Yüksek Lisans programına kayıt olmuş ve 2010 yılında "Gelveri Kültürü" adlı tez çalışmasını Prof. Dr. Sevil Gülçur'un danışmanlığında bitirmiştir. Aynı yıl yine Prehistorya Anabilimdalı'nda başladığı ve Doç. Dr. Erhan Bıçakçı'nın danışmanlığında "Koyu Yüzlü Çizi-Kazı Bezemeli Çanak Çömlek Işığında Orta Anadolu'da Orta Kalkolitik'e Geçiş Sorunu" başlıklı tez çalışmasını 2016 yılında tamamlamıştır. Orta Anadolu'nun genelinde Küllüoba, Tepecik-Çiftlik, Kaletepe Deresi Paleolitik Araştırmaları, Güvercinkayası, Doğu Melendiz Yüzey Araştırmaları ve Batı Çatalhöyük'te kazı çalışmalarına katılan Özbudak, 2010-2016 yılları boyunca İstanbul Üniversitesi Prehistorya Anabilimdalı'nda araştırma görevlisi olarak çalıştıktan sonra, 2016 yılı itibariyle Hitit Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

Âyinler, Törenler: Neye Yarar?

Sibel Özbudun

Son yıllarda sosyal bilimlerde simgesel yaklaşımın değer kazanmasıyla birlikte, "âyin" ve "tören" kavramları sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, bu çoğu zaman eş anlamlı kullanılan bu kavramların aralarında, genellikle göz ardı edilen ince farklılıklar vardır. Bu sunum, "âyin" ile "tören" kavramlarını işlevleri açısından ayırt ederek irdelemeye çalışmaktadır.

Sibel Özbudun, Lisans eğitimine Paris X Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde başlamış, bu eğitimini 1981'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü'nde tamamlamıştır. Âyin ve törenlerle ilgili çalışmalarına lisans bitirme tezi kapsamında yaptığı araştırmalarla başlayan Özbudun, kavramları ekonomi-politik bir bakış açısıyla ele almaktadır. Uzun süreli bir yayıncılık yaşamının ardından, 1993'te Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nde başladığı Yüksek Lisans eğitimini 1995'te, Doktora eğitimini ise 2000'de tamamlamıştır. Yüksek Lisans Tezi, "Âyinden Törene" başlığıyla 1997 yılında yayınlanmıştır. Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nde, 1995-2008 arası araştırma görevlisi, 2008-2010 arası Doçent ünvanıyla görev yapan Özbudun, 2010-2015 arasında Yeditepe Üniversitesi'nde yarı-zamanlı öğretim elemanı olarak çalışmıştır. Sibel Özbudun'un antropoloji ve toplumsal cinsiyet konularında çok sayıda yayını bulunmaktadır.

Paleolitik Sanatta Ritüel Yaklaşımlar

Kadriye Özçelik

Paleolitik, günümüzden yaklaşık olarak 2,6 milyon yıl önce insan soyunun ilk yontmataş aleti üretmesiyle başlayan ve yine günümüzden yaklaşık 10.000 yıl önce sona eren, insanlık tarihi sürecinin ilk basamağını oluşturmasının yanı sıra, bu sürecin % 99'u gibi son derece uzun bir bölümünü de kapsayan çağdır. Bu çok uzun süreçte, alet üretimi ve bu üretime ilişkin teknolojiler, ateşin üretilmesi, mimari, ölü gömme ve ritüeller, süslenme objeleri, müzik ve plastik sanatlar gibi, insanlık tarihindeki birçok ilkin gerçekleştiğini de görmekteyiz. Yazısız dönemler söz konusu olduğu için, insanların maddi ve özellikle de manevi yaşamlarına ilişkin bilgilere ulaşmak çok sınırlı kaynaklarla mümkün olabilmektedir. Paleolitik sanat eserleri bu aşamada oldukça önem kazanmaktadır. Çünkü bu eserler bize, Paleolitik Çağ'ın fauna ve florasını, bu doğal çerçeve içinde kültürlerini geliştirmiş olan toplulukların ruhsal ve entelektüel durumlarını, ekonomilerini, dini, majik dünyalarını, sosyal yaşamlarını, giyim ve süslenmelerini de yansıtmaktadır.

Sanatın kaynağı ise üzerinde hala tartışmaların olduğu bir konudur. Sanat, insanın içgüdüünün bir ürünü müdür? Yoksa av hayvanını çoğaltmak, kolay avlanmayı sağlamak, bereketi artırmak ya da vahşi hayvanları öldürmek gibi işlevsel pratiklerden mi çıkmıştır? Sanatın kaynağı ne olursa olsun, bizim için önemli olan, bu eserleri oluşturan obje ve tasvirlerin taşıdıkları anlamlardır. Sanat bilincine ulaşan insanlar, sanatlarını kendi ekonomik ve buna bağlı olarak da manevi yaşamlarının hizmetine sunmuşlardır. Alt ve Orta Paleolitik dönem insanların mânevi yaşamları hakkındaki bilgilerimiz son derece az veriye dayanırken, Üst Paleolitik dönemin çok sayıdaki sanat eseri, tinsel yaşam ve ritüeller hakkında bizi daha fazla aydınlatmaktadır.

Kadriye Özçelik, 1987 yılında Lisans öğrenimi yapmak için başladığı Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Prehistorya Anabilim Dalı'ndan 1991 yılında mezun olmuştur. 1992 yılında ise mezun olduğu anabilim dalına araştırma görevlisi olarak atanmıştır. Aynı anabilim dalında 1995 yılında "Karain Mağarası, Levallois Tekniği" konulu tezini vererek Yüksek Lisans, 2001 yılında ise "Karain Mağarası B Gözü Pleistosen Dönem Yontmataş Endüstrisinin Tekno-Tipolojisi" başlıklı tezini vererek Doktora öğrenimini tamamlamıştır. Doktora öğrenimi sırasında Fransa Dışişleri Bakanlığı Bursu ile Fransa'da arkeolojik kazı ve laboratuvar çalışmalarına katılarak uzmanlık alanına ilişkin staj görmüştür. 2000 yılında öğretim görevlisi kadrosuna, 2012 yılında önce Yardımcı Doçent sonra ise Doçent kadrosuna atanmıştır. A. Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı'nda Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora düzeyinde dersler vermekte, Yüksek Lisans ve Doktora aşamasında tez yönetmektedir. 1989 yılından itibaren yurt içi ve yurt dışında çok sayıda kazı ve yüzey araştırmasına katılmıştır. Halen Antalya'daki Karain Mağarası kazılarına, Uşak'taki Banaz Sürmecik Kurtarma Kazısı'na ve başkanlığında gerçekleştirilen "Denizli İli Prehistorik Dönem Yüzey Araştırması"na devam etmektedir. Birçok ulusal projede, son olarak da TÜBİTAK-Fransa PIA Bosphorus işbirliği programı çerçevesindeki uluslararası projede araştırmacı olarak yer almıştır. Bilimsel etkinlik düzenleme, hakemli dergilerde editörlük ve editör yardımcılığı gibi görevler üstlenmiştir. Ulusal ve Uluslararası birçok bilimsel toplantıya bildiri ve poster ile katılmış, konferanslar vermiştir. Ulusal ve Uluslararası birçok dergide çok sayıda makalesi ile kitaplarda bölüm yazarlığı bulunmaktadır.

Bir Ritüel Nesnesi Olarak Göz İdolları'nın Yorumlanması

Öznur Özmen- Metin Batuhan

Kuzey ve Güney Mezopotamya'da ve komşu bölgelerde Geç Kalkolitik dönemde ortaya çıkan ve özellikle göz kısımları belirgin olarak vurgulanmış idoller "göz idolu" olarak bilinmektedir. Arkeolojik kayıtlardan yola çıkarak, bu idollerin geniş bir zaman aralığına ve coğrafi dağılıma sahip olduğunu görmekteyiz. Tell Brak yerleşiminde "Göz Tapınağı" olarak adlandırılan yapıda ortaya çıkartılan pişmiş toprak ve çeşitli taşlardan yapılmış 20.000'e yakın göz idolünün ele geçmesi, çalışmada konu edilen nesnelere kurumsallaşmış bir inanç sisteminin parçası olduğu yorumunu güçlendirmektedir. Bu idollerin, inanç sistemine ilişkin bir maddi kültür ögesi olarak değerlendirilmesi dışında, işlevlerine yönelik çeşitli görüşler de öne sürülmüştür. Bunların başında, ağırlık, kap kapağı, yün eğirmede kullanılan fonksiyonel bir alet gibi öneriler gelmektedir.

Bu çalışmada, göz idollerinin, farklı kültürel bağlamlara ve inanç sistemine sahip toplumlarda benzer kullanım amacına yönelik doğrusal ve anlatsal bir sıra takip edip etmediğinin tartışılması; coğrafi dağılımları, tipolojik özellikleri ve kronolojik dizilimleri incelenerek, araştırmacılar tarafından öne sürülen çeşitli öneriler ve sembolik anlamlarına ilişkin görüşler irdelenerek, idol işlev ve anlamlarına farklı bakış ve yorum çerçevesi getirilmesi hedeflenmektedir.

Öznr Özmen, 2012 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl, Dokuz Eylül Üniversitesi Klasik Arkeoloji Yüksek Lisans programına katıldı. "Mezopotamya Arkeolojisi'nde Göz İdollerini" adlı tez çalışmasına devam eden Özmen, Siirt ve Mardin illerinde İlisu Baraj Projesi kapsamındaki Çattepe ve Başur Höyük kazı çalışmalarına katılmıştır.

Metin Batıhan, 2009 yılı Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden mezun oldu. 2011-2014 yılları arası Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans programında "Başur Höyük Eski Tunç Çağı I Mezarları ve Buluntuları" adlı tez çalışmasını tamamladı. 2014 yılında Ege Üniversitesi Protohistorya ve Önasya Anabilim Dalı Doktora programında başladığı "Başur Höyük Erken Tunç Çağı I Mezar Verilerine göre Botan Vadisinde Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapılanma" adlı tez çalışmasını sürdüren Batıhan, Ege Üniversitesi'nde araştırma görevlisidir. İzmir-Ege Gübre, Siirt-Türbe Höyük, Motit Kalesi ve Başur Höyük, Aksaray Acemhöyük kazılarına katılmıştır.

Birlikte Yemek: Erken Neolitik Ulucak Höyük'te Bir Grup Ocakta Bulunan Hayvan Kalıntıları

Evangelia Pişkin, Safoora Kamjan

Yemek yemek, rutin biyolojik ihtiyaçlarımızı karşılayan, çoğunlukla toplumun en küçük sosyal birimi olan aile üyelerini veya bir grup arkadaşı bir araya getiren, çok da önemsenmeyen bir ritüeldir. Kimi zaman da, büyük grupların ziyafet ortamlarında bir araya gelerek yemek paylaştıkları daha özenli bir organizasyondur. Ziyafetin sosyal yapısını, kişilerarası ilişkilere olan etkisini ve ekonomik mekanizmasını açıklamak için çeşitli modeller geliştirilmiştir. "Davetli yemek" düzenlemeleri, aynı ritüellerde olduğu gibi, formalitelere bağlı daha resmi davranış kalıplarının çok önemli bir unsurudur. Yemek ortamında, ev sahibi ile konuklar sosyal statülerini sergileyerek müzakere ederken, kişiler ve gruplar arası bağlantılar kurar, çeşitli anlaşmalar yapar veya varolan birliktelikleri yenilerler. Bu durum aynı zamanda, bu yemeklere katılanlarda, bir sonraki daveti kendilerinin yapması ve davetli oldukları evin sahibini ziyafete davet etme zorunluluğunu doğurmaktadır.

Arkeolojik kayıtlarda "ziyafet" etkinliklerini ortaya çıkarmak için çok sayıda unsur kullanılmıştır. Bu çalışma, Ulucak Höyüğü'nün Neolitik döneme tarihli VI. katı bağlamında, toplu yemek etkinliklerinin gerçekleştiği sosyal ortamı ve tüketim biçimini anlamak için hayvan kemikleri ve yemek kalıntılarını incelemektedir. VI. tabakada bulunan 42 numaralı mekânın dışında, yan yana dokuz ocak ile bir fırın bulunmaktadır. 42 nolu mekânın özel bir bağlam olduğunu düşündüren en önemli özelliği tabanının kırmızı astarlı boya ile boyanmış olmasıdır. Ocakların etrafında genellikle koyun ve keçilere ait çok sayıda hayvan kemiği bulunmuş, bu kemiklerin ilik çıkarmak için kırıldıkları belirlenmiştir. Çok sayıda kemik bulunmasına karşın, neredeyse hiç arkeobotanik kalıntının bulunmaması, bu alanda hazırlanan yemeklerin hayvan tüketimine odaklandığını ortaya koymaktadır. Ocakların hepsinin bina dışında yer alması ve farklı evrelere ait olması da, bu alanın toplu yemek tüketiminin gerçekleştiği bir yer olduğuna işaret etmektedir.

Evangelia Pişkin, Lisans eğitimini Selanik Aristotle Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarih Bölümü'nde, Yüksek Lisans eğitimini University of Leicester School of Archaeological Studies'te tamamlamıştır. Doktora derecesini ise, yine aynı üniversitede "Taphonomic and Methodological Problems of Interpreting Animal Bones from Archaeological Sites: their Application on Bone Assemblages from Greece and England" adlı tez çalışmasıyla almıştır. Yunanistan, İngiltere, İspanya ve Türkiye'de birçok araştırma ve projede görev alan Pişkin, 2004 yılından bu yana ODTÜ Yerleşim Arkeolojisi Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Akademik ilgileri arasında hayvan kemiklerinin ve diğer ekolojik buluntuların analizi; tafonomi; farklı ekolojik buluntu çalışmalarının entegrasyonu; çevresel arkeoloji konusunda yeni teknikler; hayvan ve bitkilerin günlük yaşamın tüm alanlarındaki kullanımı ve rolü; ekonomik kaynakların hanede yönetimi konuları sıralanabilir.

Safoora Kamjan, Tahran Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde Lisans derecesini aldıktan sonra, iki yıl boyunca aynı üniversitenin Arkeometri Laboratuvarı'nda, Güney Zagroslar'da toynaklı hayvanların evcilleştirilmesi süreci ile ilgili zooarkeolojik çalışmalar yürütmüş, aynı zamanda bu bölgedeki Neolitik Dönem kazılarına katılmıştır. Halen, ODTÜ Yerleşim Arkeolojisi Anabilim Dalı'nda Anadolu'daki arkeolojik hayvan kalıntıları ile ilgili hazırladığı Yüksek Lisans tezi çalışmalarını sürdürmektedir. Tez çalışmalarının bir kısmını Hollanda Groningen Institute of Archaeology' de gerçekleştiren Safoora Kamjan, Batı Anadolu Neolitik ve Kalkolitik dönem geçim ekonomisi ve hane düzenini zooarkeolojik bağlamda anlamaya odaklanmıştır.

Ritüelin Yeniden Yapılandırılması: Başur Höyük Erken Tunç Çağı I Mezarlarında Ortaya Çıkarılan Buluntular Işığında Ölü Gömme Pratikleri

Haluk Sağlamtimur

Ritüel, günün değişen koşullarına göre kendi içinde dini bir inanç gibi benimsenmiş alışkanlık, kişilerce kutsallaştırılmış davranışlar, belli bir topluluk üyelerini kutsama biçimleri, toplumsal davranış pratikleri veya temalar olarak tanımlanabilir. Ayrıca, bir toplumda veya bir toplulukta saygınlıkları dolayısıyla kuşaktan kuşağa aktarılan, yaptırım gücü olan kültürel davranışlar, alışkanlıklar da ritüel olarak değerlendirilir. MÖ 4. binyılın sonlarında, Mezopotamya'da görülen ve bir kolonizasyon hareketi ile Fırat boyunca Malatya'ya kadar yayılan Uruk kültürünün çöküşünden sonra yerel toplulukların ön planda olduğu sosyo-ekonomik ve politik bir organizasyonun varlığı düşünülmektedir. Başur Höyük'te Erken Tunç Çağı I Dönemine (MÖ 3100-2800) tarihlenen zengin buluntulara sahip 17 mezar, muhtemelen Geç Uruk kültürünün çöküşünden sonra yerel topluluk içerisinde ön plan çıkan yönetici elit sınıfa ait olmalıdır. Mezarlarda bulunan farklı nitelikteki metal eserlerin varlığı, ithal veya yerel üretim çanak çömlekler, farklı nitelikteki boncuklar ve diğer buluntular, uzun mesafeli ticaretin varlığını göstermektedir. Bu eserler bölgedeki yönetici sınıfın örgütlenme becerisini ve ulaşılan örgütlülük düzeyini göstermesi bakımından son derece önemlidir. Bu çalışma, Erken Tunç Çağı I döneminden önce bölgede arkeolojik kanıtları ile göremediğimiz yeni bir sınıfın ortaya çıkışını, gücün bir göstergesi olarak ritüeli yeniden inşa etme süreci bağlamında tartışmaktadır.

Haluk Sağlamtimur, Lisans eğitimini Ege Üniversitesi'nde 1986 yılında, aynı üniversitede Yüksek Lisans derecesini 1994 yılında ve Doktora derecesini ise 2001 yılında tamamlamıştır. 2001 yılından itibaren Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde öğretim görevlisi olarak görev yapan Sağlamtimur'un birçok kazı çalışması bulunmaktadır ve son dönemde Başur Höyük Kazısı'nın ise Bilimsel Başkanlığını üstlenmektedir.

Erken Hıristiyanlıkta Ritüel, Simge ve Kimlik: Mekânsal Bir Çerçeve Olarak 'Katakomblar' ve Katakomb Sanatı

Ufuk Serin

Katakomblar, Roma İmparatorluğu altında, Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde (MS 2.-4. yüzyıllar) toplumun ihtiyacına cevap verecek şekilde yeraltı galerileri şeklinde planlanmış mezarlık alanları olarak tanımlanabilir. Bu dönemde gerek yeraltı gerek yer üstü nekropollerini için *coemeterium* terimi kullanılmaktaydı. Pagan literatüründe pek kullanılmayan bu terim, Hıristiyanlar için yeniden doğuşu beklerken 'dinlenme yeri' anlamına gelmekteydi. Bugünkü gibi 'mezarlık' anlamında kullanılan *catacumbas* terimi ise çok daha sonra Napoli'de bulunan bir belgede 9. yüzyılda ortaya çıkmış ve zaman içerisinde tüm Hıristiyan yeraltı mezarlıkları için kullanılan standart terim haline gelmiştir. Roma kentinin Erken Hıristiyanlık döneminin neredeyse simgesi haline gelmiş bu mekânlara, nadir de olsa, İtalya ve Akdeniz'in başka bölgelerinde de rastlanmaktadır. Ancak, özellikle resim sanatı ve ikonografya söz konusu olduğunda, Roma dışında, İtalya'daki en önemli diğer iki merkez Napoli ve Sicilya'daki Siracusa kentleridir. Yaşam ve yerleşim alanı olmayan bu mekânları, Türkiye'de ve Roma İmparatorluğunun farklı yerlerinde rastlanabilen yeraltı şehirleriyle karıştırmamak gerekir.

Özellikle İmparator Constantinus I (324-337) dönemi öncesinde Roma imparatorlarının katliamından kaçan Hıristiyanlar, yakınlarını defnettikleri bu mekânlarda, antik dönemde *refrigerium* olarak bilinen yemekli ritüellerle, ölüm yıl dönümlerinde ölülerini anmak ve ayrıca orada gömülü (veya gömülü olduğuna inanılan) azizleri ziyaret etmek üzere biraraya gelmekteydiler. Bu çalışmada özellikle vurgulanmak istenen nokta; katakombların bir yeraltı nekropol alanı olmanın çok ötesinde, yalnızca dini ritüelleri değil, yüzyıllar boyunca Batı'da dini sanatı da şekillendirecek olan 'Erken Hıristiyanlık sanatı' ve ikonografyasının, ve aynı zamanda sanatta sembolizmin doğum yeri kabul edilebilecek, çok özel mekânlar olduğunun anlamını çizmektir.

Ufuk Serin, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde Lisans (Mimarlık) ve Yüksek Lisans (Kültürel Miras) derecelerini tamamlamış, Doktora derecesini Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana'da (Roma) Erken Hıristiyan ve Bizans Sanatı ve Arkeolojisi dalında almıştır. Serin, Doktora sonrasında Alexander S. Onassis Foundation, Dumbarton Oaks Research Library and Collection (Harvard University), Kunsthistorisches Institut in Florenz Max-Planck-Institut, School for Advanced Research (SAR) ve UCLA Cotsen Institute of Archaeology gibi prestijli kurumlardan araştırma bursları almış ve konuk araştırmacı olarak davet edilmiştir. Temel ilgi ve araştırma alanı Geç Antik ve Bizans dönemleri üzerinde yoğunlaşan Ufuk Serin'in çalışmaları, mimarlık tarihi, kültürel miras, topoğrafya ve peyzaj arkeolojisi ve malzeme kültürünün yorumlanması gibi konular üzerine odaklanmaktadır.

Kurul (Ordu) Kibele'sinin Kent Koruyucu Tanrıça Kültü Açısından Önemi

Yücel Şenyurt

Ana Tanrıça, insan ve içinde yaşadığı çevre arasındaki ilişkilerin temelinde yer alan mutlak bir imgesel olgudur. Literatürde "Paleolitik Venüs Figürinleri" olarak bilinen ve çoğunda doğurganlık organları abartılarak gösterilmiş kadın figürinlerinin tanrıçayı temsil ettiği kabul edilmektedir. Neolitik Çağ'da "ana" imgesiyle sembolize edilen doğaüstü bir varlık olarak, daha somut tapınım ve ritüeller ile vurgulanan kadın figürü, hayvanlar ve bitkiler dünyasının da merkezinde ve onlara egemen konumdaki tahtına oturmuş bir tanrıçaya dönüşmüştür. Doğuran kadın görünümündeki figürinler, Ana Tanrıça'nın insanın üremesindeki etkin rolünü artık daha açık ortaya koymaktadır. Erken Tunç Çağı'nda bu imge ve beraberindeki kavramlar, çocuğunu emziren, büyüten ve aileyi koruma görevini üstlenen tanrıçaya dönüşmüş, eskiden olduğu gibi hayvanlar hâkimi rolünü de devam ettirmiştir.

Orta ve Geç Tunç çağlarında kent ve devlet olgusunun ortaya çıkmasıyla birlikte, tanrıça artık kentleri de koruma görevini üstlenmiştir. Hurri kökenli Hitit baş tanrıçası Hepat'ın surları temsil eden yüksek başlığı, tanrıçanın kent koruyucu kimliğinin açık kanıtını oluşturur. Demir Çağı'na gelindiğinde, Geç Hitit kentlerinin Kubaba'sı olarak tapınım görmeye devam eden Ana Tanrıça, Frigyalıların sur ve kent kapılarında karşımıza çıkar. Frigya Kibelesi unvanını alan Ana Tanrıça, Helenistik ve Roma dönemlerinde kent koruyucu özelliği ile daha da ön plana çıkmış, tüm Anadolu ve çevre kültür bölgelerinde büyük saygı görmeye devam etmiştir. Anadolu ve çevre bölgelerde kent koruyucu ana tanrıça tapınıma ışık tutan yazıtlar ve tasvirli eserler bilinmektedir. Bunların bir kısmı kent kapıları ve surların yakın çevresinde *in situ* olmayan durumda ele geçmiştir. Doğu Karadeniz'de Ordu-Kurul Kalesi 2016 kazı sezonunda kale-kentin ana girişindeki şapeli içerisinde, tapınımla ilgili buluntularla birlikte *in situ* durumda açığa çıkarılan Kibele heykeli, Ana Tanrıça'nın kent koruyucu kimliği hakkında, çarpıcı ve katkı sağlayıcı yeni arkeolojik kanıtlar sunmuştur.

Yücel Şenyurt, 1963 yılında Ordu'da doğmuş, ilk ve orta öğrenimini Ordu'da tamamlamıştır. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı'ndan 1985 yılında mezun olan Şenyurt, Lisans öğrenimi boyunca Gırnavaz ve Panaztepe'de yürütülen kazılara ekip üyesi olarak katılmıştır. 1986 yılında araştırma görevlisi olarak atanan Şenyurt, Ankara Üniversitesi'nde 1988 yılında Yüksek Lisans tezini, 1995 yılında da Doktora tezini tamamlamıştır. Bu yıllar içinde Gırnavaz, Limantepe, Köşk Höyük ve Acemhöyük'te yürütülen kazılarda ekip üyesi ve başkan yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur. Doktora öğrenimi sırasında, Alman Akademik Değişim Bursu (DAAD) kazanan Şenyurt, 1989-1990 yıllarında Berlin Hür Üniversitesi (Freie Universität Berlin)'nde arkeoloji alanında akademik çalışmalarda bulundu. 1998 yılında Gazi Üniversitesi'ne Yardımcı Doçent olarak atanan Yücel Şenyurt, 2000-2002 yıllarında İllisu Barajı Kurtarma Kazıları çerçevesinde Diyarbakır-Bismil Aşağı Salat Kazıları başkanlığını yürüttü. 2003 yılında Gazi Üniversitesi'nde Arkeoloji Bölümü'nü kuran Şenyurt, 2003-2005 yılları arasında Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Arkeolojik Kurtarma Kazıları Projesi başkanlığını yürüttü. 2006 yılında Doçent, 2011 yılında Profesör ünvanını alan Yücel Şenyurt, Nevşehir Ovaören ve Ordu Kurul Kalesi kazı başkanlıklarını ve Gazi Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Başkanlığı görevini yürütmektedir.

Ege'de Kutsal Alanlar – Doğanın Yapıları

Elif Ünlü

Girit Adası'nda MÖ 2010 - 1500 yılları arasında ekonomik, politik ve kültürel olarak önem kazanan Minos uygarlığının ritüel uygulamaları, Doğu Akdeniz'deki çağdaş diğer uygarlıklardan önemli farklılıklar gösterir. Mezopotamya ve Anadolu'da kült; tapınak gibi önemli yapıların ekseninde kurgulanır. Bu coğrafyada tanrılara ulaşmanın yolu, özellikle kurumsallaştıktan sonra elitlerin kontrolü altında gerçekleşen resmi ayin ve törenlerle olur. Bu roller, elitlerin toplum içindeki dikey hiyerarşinin üstündeki yerini perçinler. Tanrı ve tanrıçalar da, dünyadaki hiyerarşiyi yansıtan bir sistemin içinde kurgulandıkları için, belli görevleri ve özellikleri olan varlıklardır. Merkezileşmiş sistemler içinde toplumun elitleri ile sembiyotik bir diskurun parçası olan bu doğaüstü aktörler ve onların evi olarak düşünülen tapınakların toplum içindeki görevleri ve yansıtıkları dünya görüşü bizlere anlaşılır gelen kodlamalardır.

Fakat merkezileşme eğilimleri gösteren her grubun bu sebeple oluşabilecek toplumsal uyuşmazlıkları etkisiz hale getirme stratejisi olarak algılanan ve güç odağı haline gelerek iktidar anlayışının ayrılmaz bir parçası olan tapınak gibi insan yapımı mekânların Minos inanç dünyasında bulunmaması, kült ve ritüelin başka kodlamalarla da ilişkilendirilebileceğine işaret eder. Minos kültüründe özellikle doğa ve doğanın kısmen yapılanması ile oluşturulan sahnelerin kült faaliyetlerinin odağını oluşturduğunu görürüz. Buralarda insanlar belli kurallara bağlı olarak ritüel faaliyetleri icra ederek rol alırlar ve belki de bu sayede oluşan 'eşik mekânlar' yoluyla, gerçek dünyadan diğer mekânlara geçiş yapabilirler. Ege dünyasında ritüellerin performatif olarak uygulanmasının önemini, ikonografik olarak öne çıkmasından da anlıyoruz. Anıtsallaşan mekânların, insan yapımı tapınaklar ile değil, fakat zaten anıtsal olan doğanın içinde, insanın ritüel performansı yoluyla kurgulanmasından, Minos uygarlığında güç anlayışının veya gücün toplum içindeki algısının belki de çok farklı olduğunu çıkarımsayabiliriz.

Elif Ünlü, Doktorasını University of Pennsylvania'dan 2009 yılında "Technological and Stylistic Evaluation of the Early Bronze Age Pottery at Tarsus-Gözlükule: Pottery Production and Its Interaction with Economic, Social, and Cultural Spheres" adlı teziyle, Archaeology from Art and Archaeology of the Mediterranean World Graduate programından almıştır. Boğaziçi Üniversitesi, Tarih Bölümü'nde aynı yıl Yardımcı Doçent olarak işe başlamıştır. Anadolu, Ege, Mezopotamya ve İran arkeolojisi ve prehistoryası, genel ilgi alanlarıdır. Daha detaylı olarak ise Tunç Çağları seramikleri, bunların tarz ve form olarak hem toplumların yeme/içme alışkanlıklarını, hem de değişen tarım stratejilerini yansıtmadaki rolü gibi konulara eğilmektedir. Bu bağlamda 2011 yılında *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* dergisinde yayımlanan "A Tale of Two Potting Traditions: Technological Assessment of the Light Clay and the Red Gritty Ware Types at Tarsus-Gözlükule (Cilicia-Turkey) at the Beginning of the Third Millennium B.C." ve 2016 yılında *Oxford Journal of Archaeology* dergisinde yayımlanan "The Handle Wagging the Cup. Formal Aspects of Alcohol Consumption in the Transfer of Ideology: Anatolia and the Aegean towards the End of the Third Millennium B.C." isimli çalışmaları sayılabilir. Ayrıca 2001 yılından beri parçası olduğu Tarsus-Gözlükule Höyüğü'nde kazı başkanı yardımcısıdır.

ODTÜ Arkeoloji Müzesi

1962-1968 yılları arasında gerek arazisi içindeki ören yerlerinin, gerekse Ankara Ovası'ndaki Frig tümülüslerinin ODTÜ akademisyenlerinin katılımıyla sürdürülen kazılarında elde edilen buluntuların korunması ve sergilenmesi amacıyla, Prof. Dr. Kemal Kurdaş'ın desteğiyle 1969 yılında, Mimarlık Fakültesi yapı kompleksinin yanında bulunan bağımsız bir binada kurulmuştur. Bu bağlamda ODTÜ halen, ülkemizde kendi kampüs alanındaki Koçumbeli ve Yalınca yerleşimlerinde bulunan ve tarihi en az beşbin yıl öncesine ışık tutan arkeolojik bulguları, yine kendi bünyesinde kurduğu bir arkeoloji müzesinde sergileyen tek üniversite olma özelliğini taşımaktadır. Arkeoloji Müzesi'nin bu özelliği üniversitemize saygın bir ayrıcalık kazandırırken, Müze eserleri üniversite içinde ve dışında merak uyandırmaktadır. Müze, çeşitli bilim-toplum iletişimi faaliyetlerine de ev sahipliği yapmaktadır; örneğin, TÜBİTAK destekli üç farklı Bilim ve Toplum projesi Müze'de hayata geçirilmiştir, BAP destekli bir projemiz de 2016 yılı boyunca Müze'nin tanıtımına yönelik olarak faaliyet göstermiştir. Çeşitli üniversitelerin eğitim fakülteleri ve müzecilik programları kapsamında Müze'de çalışmalar sürdürülmektedir.